

La negociació de llicències de revistes electròniques al CBUC

Núria COMELLAS, Lluís ANGLADA

RESUM: *S'exposa la negociació de llicències d'ús per a revistes electròniques dins el Consorci de Biblioteques Universitàries de Catalunya (CBUC). Una oficina tècnica negocia en nom dels membres del consorci, els preus i condicions d'ús dels recursos d'informació que es decideix subscriure conjuntament. Actuant cooperativament es reforça la capacitat adquisitiva i de decisió de les biblioteques del consorci, que obtenen beneficis en el tracte: millora en les condicions d'accés, del nombre d'usuaris permès, accés a més continguts o menor cost. Els aspectes principals que es negocien són les condicions econòmiques i les d'ús —terminis de durada i extinció del contracte, nombre d'usuaris autoritzats, usos permesos reconeguts per la legislació sobre propietat intel·lectual, obligacions i responsabilitats de les biblioteques (en cas d'ús indegut del producte), garanties i indemnitzacions i quins són els materials subscrits— del recurs subscrit. L'article se centra en la negociació de les condicions d'ús. Des del CBUC s'ha impulsat aquesta forma col·lectiva de contractació, complementària a la que fa cada biblioteca, i s'ha impulsat la creació de la Biblioteca Digital de Catalunya. Des del 1998 s'ha pogut constatar que les condicions de les llicències s'han anat regularitzant i que l'ús dels recursos s'ha incrementat. Per contra, problemes com l'accés perpetu als recursos encara no s'han resolt.*

INTRODUCCIÓ

La gestió de la informació electrònica situa els professionals de les biblioteques en un escenari nou i apassionant, en el qual sovint han de desenvolupar tasques allunyades d'aquelles per a les quals han estat formats fins fa relativament pocs anys. Això es fa especialment evident en la subscripció de recursos d'informació electrònica, on apareixen factors de negociació i legals que intervenen de manera decisiva en el procediment d'adquisició.

Núria Comellas. Tècnica de projectes. ncomellas@cbuc.es

Lluís Anglada. Director. langlada@cbuc.es.

Consorci de Biblioteques Universitàries de Catalunya.

Article rebut el setembre de 2004

En aquest article ens centrarem en la negociació de llicències d'ús per a revistes electròniques dins el Consorci de Biblioteques Universitàries de Catalunya (CBUC). El nostre punt de vista és el d'una oficina tècnica que des del 1999 té l'encàrrec de negociar, en nom dels membres del consorci, els preus i condicions d'ús dels recursos d'informació que es decideix subscriure conjuntament.¹ Per tant, el nostre enfocament és bàsicament el que dona l'experiència adquirida mitjançant el contacte amb els proveïdors (editors comercials, principalment) i el seguiment de les iniciatives internacionals sobre la qüestió.² Arreu del món, els consorcis s'han hagut d'enfrontar a aquest nou repte amb grans dosis de sentit comú, entrant en consideracions contractuals i mirant d'obtenir en la negociació amb l'editor les millors condicions possibles per a les biblioteques del consorci.

Tot i que el CBUC també signa llicències per a bases de dades (bibliogràfiques o de text complet) i llibres electrònics, en aquest article dirigirem l'atenció a les llicències de revistes electròniques, que són les més desenvolupades i també les més documentades en la bibliografia professional.

1 PER QUÈ CAL NEGOCIAR I SIGNAR UNA LLICÈNCIA?

Entre d'altres avantatges, que es detallen a l'epígraf 2, fer una subscripció conjunta a revistes electròniques representa actuar com un sol ens davant l'altra part que intervé en la negociació: l'editor. Això reforça el poder (adquisitiu i de decisió) de les biblioteques a l'hora d'obtenir beneficis en el tracte, i també és una situació més còmoda per a l'editor, que només ha de presentar una oferta a un sol interlocutor. Però aquesta situació no està exempta d'entrebancs, perquè cadascuna de les parts intenta obtenir el màxim benefici (econòmic i/o de serveis) fent el mínim de concessions a l'altra part: per això cal negociar.

La negociació pot ser llarga (sol durar mesos) i difícil. En alguns casos, l'editor té una posició tan forta en el mercat que gairebé ratlla el monopoli. Són els titulars dels drets de milers d'articles agrupats en centenars de revistes que només ells poden vendre (el paper dels agents intermediaris està en curs de redefinició per part del mercat i sembla que en el futur tindrà sentit en contextos específics, o bé com a aglutinador de revistes de petits editors).

1. A banda, les biblioteques del CBUC negocien llicències individuals per als recursos electrònics que no se subscriuen consorciadament. Algunes d'aquestes (UB, UAB) van ser pioneres, a principis dels noranta, en la negociació d'aquest tipus de contractes.

2. EBLIDA, ICOLC, LibLicense, entre d'altres.

Per tant, la postura negociadora dels editors sol ser dura d'entrada. També és cert, però, que hi ha honroses excepcions que propicien una entesa ràpida i cordial: els editors que actuen en nom de societats científiques petites però prestigioses, les quals solen buscar en el tracte consorciat (a més dels beneficis econòmics) un aparador estable per als seus productes, en competència amb els dels grans editors.

En tot cas, el fet d'haver de negociar amb l'editor ja ens indica que no hi ha un preu ni unes condicions d'ús iguals per a tots els clients potencials, sinó que el resultat final estarà situat en algun punt intermedi entre les expectatives d'una i altra part per obtenir el millor tracte possible; per tant, el resultat dependrà en gran mesura de l'habilitat dels interlocutors i de la seva situació de partida. Per exemple, no tindrà la mateixa flexibilitat negociadora un editor d'escassa presència al mercat que un que ja tingui diverses subscripcions consolidades. De la mateixa manera, i aquest és un dels avantatges de la subscripció consorciada, en principi un consorci té el rellotge de cara: no té la pressió directa dels usuaris, i a més sap que les biblioteques que ja subscriuen aquelles revistes ho continuaran fent, amb consorci o sense. Per tant, es pot permetre el luxe d'esperar anys abans d'acceptar un tracte que considera injust, amb la qual cosa pot forçar (dins dels seus límits) una revisió de les condicions inicials.

La negociació es basa en la definició dels dos aspectes essencials de l'acord: l'oferta econòmica i les condicions d'ús de les revistes subscrietes consorciadament. En altres ocasions hem analitzat els tipus de models de preus que es fan servir per a calcular els preus finals, i també la manera com es reparteixen els costos entre els membres del CBUC.³ En aquest article volem centrar-nos en la nostra experiència en la negociació de les condicions d'ús, que té com a resultat concret la llicència que el CBUC signa amb l'editor corresponent.

La llicència d'ús de recursos electrònics és un element del procés d'adquisició força recent. En la majoria dels materials bibliogràfics l'adquisició implica també la propietat física del recurs, ja sigui en format analògic (paper, microfita, etc.) com digital (CD, DVD, etc.). Ara, quan el recurs digital està allotjat en un ordinador d'una empresa externa i hi accedim en línia de manera remota, el concepte de propietat queda difús. En tal cas no es compra un producte, sinó que es paga per tenir accés a les dades en la manera com acor-

3. ANGLADA, Lluís; COMELLAS, Núria. «What's fair? Pricing models in the electronic era.» *Library management*. Vol. 23, no. 4/5 (2002), p. 227-233.

ANGLADA, Lluís; et al. «Licensing, organizing and accessing e-journals in the Catalan university libraries.» *Serials*. Vol. 16, no. 3 (2003), p. 299-306.

Versions catalanes dels articles disponibles a <http://www.cbuc.es/5digital/55docs.htm>.

din proveïdor i client: aquí és quan apareix la llicència. La llicència és un contracte entre dues parts que consensuen les condicions i els terminis que fan vàlid l'acord. Una de les parts, l'editor, sol presentar a l'altra (biblioteca o consorci) un model de llicència que protegeix els seus interessos comercials. El que ha de fer l'altra part és evitar que el redactat i el contingut de la llicència perjudiquin els drets dels usuaris i la circulació normal de la informació subscripta dins la seva institució. Cal trobar un equilibri entre el que diu la llicència i el que diu la legislació de propietat intel·lectual, no sigui que en virtut d'un contracte privat renunciem a drets que la llei ens reconeix com a ciutadans.

2 LA BIBLIOTECA DIGITAL DE CATALUNYA

El Consorci de Biblioteques Universitàries de Catalunya neix l'any 1996. El seu objectiu inicial era confeccionar un catàleg col·lectiu (el CCUC), cosa que es va fer el mateix any. Des dels mateixos inicis, l'impuls del treball cooperatiu va fer que el CBUC es plantegés iniciar nous programes conjunts. Així va ser que el 1997 s'iniciés el programa de préstec interbibliotecari, el 1998 la base de dades de sumaris, el 1999 la Biblioteca Digital de Catalunya, el 2000 un programa de formació, el 2001 el servidor de tesis doctorals a text complet TDX, <www.tdcat.cbuc.es>, el 2002 la confecció d'un portal de revistes erudites catalanes a text complet i el 2003 l'estudi del canvi del sistema automatitzat usat per les biblioteques consorciades.

Els treballs per a la contractació col·lectiva de recursos electrònics van començar el 1998; va ser llavors quan aquestes activitats van rebre el nom de Biblioteca Digital de Catalunya (BDC). La finalitat d'aquesta és «proporcionar un conjunt nuclear comú d'informació electrònica per a la totalitat dels usuaris de les biblioteques del CBUC».

La contractació col·lectiva es fa de forma complementària a la que individualment es fa a cada biblioteca. Només es fa una subscripció consorciada si aquesta presenta algun o alguns dels avantatges següents:

- *Més accés*: la llicència millora les condicions d'accés en termes de tecnologia (de CD a accés en línia, per exemple) i en nombre de biblioteques que poden accedir al servei.
- *Més contingut*: l'acord aporta contingut que abans no es tenia (accés a revistes rebudes per algunes de les biblioteques del consorci però no per totes, accés a tot el paquet de revistes de l'editor, accés a anys anteriors, etc.).

— *Menys cost*: les condicions econòmiques de les contractacions han de suposar alguna o diverses millores respecte de les contractacions individuals; aquestes millores poden suposar estalvis respecte la situació precedent, contenció de preus a mig termini, beneficis derivats d'economies d'escala, etc.

En funció de les demandes de les biblioteques del CBUC i a partir de les ofertes que es reben, l'Oficina Tècnica inicia les negociacions amb els proveïdors i prepara les propostes de contractació que després examinarà la Comissió Tècnica del CBUC. L'aprovació de les ofertes, la fa aquesta comissió, que està formada per tots els directors de les biblioteques del CBUC. En molts casos, sobretot en bases de dades especialitzades, l'Oficina Tècnica del CBUC ha tingut l'assessorament de grups de treball creats amb aquest motiu.

En aquests moments (juny 2004) la BDC compta amb 28 bases de dades estrangeres i 20 de catalanes, 1.750 llibres electrònics i 5.700 revistes electròniques. La seqüència cronològica de contractacions de paquets de revistes ha estat: Academic Press el 1999, Emerald el 2001 (amb una renovació el 2004), Kluwer i Wiley el 2002, American Chemical Society i American Institute of Physics el 2003, Elsevier (absorbint la subscripció a Academic Press) també el 2003, Blackwell el 2004, i Springer i JSTOR previstos per al 2005. Tal com es pot veure, les llicències de la BDC inclouen la quasi totalitat de les principals editorials de revistes científiques mundials. Per a fer-se una idea de la importància dels acords, només cal dir que aquestes contractacions sumen uns cinc milions d'euros anuals.

3 NEGOCIACIÓ DE LICÈNCIES DE REVISTES ELECTRÒNIQUES AL CBUC

Algunes iniciatives nacionals de contractació de recursos electrònics han generat un model propi de llicència.⁴ Aquest model és el que les biblioteques presenten a l'editor, el qual (si l'accepta com a punt de partença) ha de suggerir les modificacions que li semblin convenients per a protegir els seus interessos i arribar a un acord en el redactat final. El CBUC, seguint la pràctica més comuna entre els consorcis, no té model propi de llicència, però sí una llista de punts imprescindibles i bàsics que cal examinar sempre abans de signar la llicència estàndard que li presenta l'editor (vegeu l'epígraf 4). A més, en

4. El Canadà i el Regne Unit són dos dels casos més destacats.

els darrers anys les llicències han tendit a simplificar-se i totes solen incloure els mateixos elements bàsics, la qual cosa en facilita la revisió i aprovació.

Malgrat tot, si algun aspecte no està prou clar o senzillament no apareix en el redactat de la llicència, l'Oficina del CBUC es posa en contacte amb el representant de l'editor per tal d'afegir o modificar la clàusula corresponent a la llicència; en alguna ocasió també s'ha aconseguit que l'editor retirés una clàusula poc raonable que anava en contra dels interessos legítims de les biblioteques que representa el CBUC. Cal recordar que el director del CBUC signa una única llicència en nom de totes les biblioteques que participen en l'acord, les quals sempre es fan constar en un dels annexos de la llicència. Aquesta manera de treballar optimitza força el temps invertit i les gestions que han de realitzar tant el CBUC com l'editor, i fins i tot en algun cas pot representar un descompte addicional en el preu (a canvi de la comoditat que implica tenir un sol interlocutor i una sola llicència que representen deu o dotze institucions diferents).

4 PUNTS BÀSICS DE LA LICÈNCIA

Els punts imprescindibles i bàsics que l'Oficina Tècnica del CBUC examina abans de signar la llicència són els que han de definir quins són els usos autoritzats als seus usuaris, segons les pràctiques més habituals i la legislació de propietat intel·lectual, així com les condicions i terminis en els quals es desenvoluparà l'acord amb l'editor. Com és evident, l'objectiu del CBUC és aconseguir que la llicència permeti treure el màxim de profit dels productes subscrits.

Altres autors⁵ han fet una anàlisi més teòrica, alhora que pedagògica, dels elements legals i els continguts de les llicències de recursos electrònics amb què treballem a les biblioteques. En aquest punt volem enumerar aquells elements de la negociació als quals dediquem més atenció i temps al CBUC:

- *Usuaris autoritzats*: cal establir, de la manera més àmplia possible, quins usuaris de la comunitat CBUC tenen dret d'accés als recursos llicenciats. En un annex de la llicència es fan constar les adreces i rangs IP de les institucions del CBUC que subscriuen l'acord.

5. *Licencias de recursos electrónicos: cómo evitar los obstáculos jurídicos*. [en línia]. 2^a ed. La Haya: EBLIDA, 2001. <http://www.fesabid.org/federacion/gtrabajo/bpi/ECUPLicensing_FESABID_es.pdf> [Consulta: 4 de juliol de 2004]

HARRIS, Lesley Ellen. *Licensing digital content: a practical guide for librarians*. (Chicago: ALA, 2002).

Qualsevol usuari (alumnes, professors, investigadors, PAS) de les institucions membres del CBUC, i també els usuaris ocasionals (professors convidats, *walk-in users* o persones del carrer que entrin esporàdicament a la biblioteca) han de tenir dret a l'accés electrònic a les revistes subscrietes mitjançant la llicència. Aquest accés s'ha de poder realitzar des de qualsevol ordinador autoritzat de la xarxa informàtica de la institució, tant dins (biblioteca, despatxos, laboratoris) com fora (domicilis dels usuaris autoritzats, per exemple) de la localització física de la institució. El mètode d'accés sol ser el de control d'adreça IP, però caldria que l'editor oferís també altres sistemes d'accés complementaris (*URL referring*, etc.).

La negociació d'aquesta clàusula era més problemàtica en els primers anys —sobretot per la qüestió dels usuaris ocasionals (*walk-in users*)— però ara les llicències que presenten els editors solen incloure tots els tipus d'usuaris que necessiten les biblioteques. Tot i així, hi ha un punt que resta sense solució clara i que depèn molt de la voluntat i predisposició tècnica de cada editor: el de l'accés remot que no passa per les adreces IP estables de les institucions. Les editorials poques vegades ofereixen sistemes d'accés remot alternatius per als usuaris que empren adreces IP dinàmiques (que són les que els diferents proveïdors comercials d'Internet donen als seus clients). Quan en donen, aquests sistemes solen ser restringits. Això ha obligat les biblioteques (i les pressionarà en aquest sentit encara més en el futur) a instal·lar solucions de *tunneling* amb les quals els usuaris remots entren a la xarxa de la institució i allà s'identifiquen o autentifiquen. Un cop fet això, l'accés es fa mitjançant una de les adreces IP autoritzades.

— *Usos permesos*: cal obtenir com a mínim tots els usos que reconegui la llei de propietat intel·lectual vigent, així com evitar les restriccions d'ús poc raonables que pretengui incloure l'editor.

Els usos mínims que ha de garantir una llicència en un entorn acadèmic són: ús privat i de recerca (visualització en pantalla, còpia impresa/digital), enllaços a articles des de dossiers electrònics (*e-reserves*) o webs acadèmics (sempre que la consulta es faci des d'un ordinador autoritzat i sigui un enllaç temporal), reproducció de materials llicenciats seleccionats per a ésser inclosos en reculls docents impresos (*coursepacks*) i préstec interbibliotecari (tramesa de còpies d'articles a altres biblioteques).

Gairebé tots aquests usos ja són inclosos per defecte en les llicències que ens presenten els editors. Només la qüestió del préstec interbibliotecari (o més pròpiament dit, el subministrament de còpies d'articles a altres biblioteques)

continua generant controvèrsia en la negociació. Els editors apliquen certes mesures de protecció per a evitar que els clients potencials prefereixin usar el SOD (Servei d'Obtenció de Documents) d'altres biblioteques abans que pagar una llicència per l'accés a les revistes electròniques. En aquest sentit, la restricció més comuna és la de prohibir l'enviament directe de l'article electrònic de la biblioteca peticionària a l'usuari del SOD que l'ha demanat; l'article se li ha de lliurar en format imprès. Algunes clàusules limiten el subministrament de còpies a biblioteques del mateix país d'on és la biblioteca proveïdora. De la mateixa manera, cal evitar les restriccions d'ús que no siguin raonables ni pràctiques: un dels proveïdors del CBUC pretenia rebre un informe periòdic de quantes còpies dels seus articles havia subministrat cada biblioteca mitjançant el SOD; vam aconseguir eliminar aquesta clàusula en la llicència final.

— *Durada i extinció del contracte*: cal definir la data d'extinció del contracte, els mecanismes de renovació i, en cas de no renovació, establir els procediments adients per a garantir l'accés perpetu als continguts subscrits.

El CBUC prefereix signar contractes plurianuals; normalment de tres anys. Aquest tipus d'acord té avantatges econòmics per als consorciats (fixació dels increments anuals de preus, descomptes addicionals en els costos, etc.). Per a l'editor també representa un estalvi en temps de gestió i li garanteix una relació (i uns ingressos) segura i constant amb els clients representats pel CBUC (que solen ser més dels que l'editor tenia abans amb les llicències individuals). En acabar el període de la llicència, la renovació acostuma de ser automàtica per un any més, sempre que no s'avisí l'altra part amb mesos d'antelació.

Una qüestió que cal lligar en aquesta clàusula i que preocupa les biblioteques especialment (vegeu l'epígraf 6) és la de l'accés als materials en cas de no renovació de contracte. L'editor ha de garantir l'accés perpetu als materials que havien estat subscrits fins al moment de finalitzar el contracte. Pot continuar donant accés en línia al seu servidor mitjançant una quota anual a negociar, o bé subministrar-ne al client una còpia en CD, DVD o suport similar; l'inconvenient en aquest darrer cas és que l'editor no proporciona normalment el programari de cerca i que les despeses de manteniment del servidor corren a càrrec de les biblioteques.

— *Obligacions de la biblioteca*: cal concretar les responsabilitats de la biblioteca davant l'editor, sobretot en cas que un usuari faci ús indegut del producte subscrit.

Tant editors com biblioteques tenen interès a evitar els usos anòmals que es poden produir i que, malgrat tot, tenen lloc esporàdicament per part d'usuaris individuals (descàrregues massives d'articles mitjançant robots, apropiació indeguda de materials sense citar-ne la procedència, etc.). En la majoria dels casos no són alarmants i es deuen a causes fàcils de solucionar. En tot cas, ni l'Oficina del CBUC ni les biblioteques no es poden responsabilitzar dels usos indeguts que facin els usuaris (com exigien les primeres llicències), però sí que poden col·laborar amb els editors per a trobar una explicació o solució a les irregularitats que es puguin produir. Aquest és l'esperit que cal traslladar a les clàusules de la llicència que fan referència a la responsabilitat de la biblioteca.

— *Garanties i indemnitzacions*: cal certificar els drets de l'editor sobre els materials que llicencia, així com preveure mesures de compensació per perjudicis en cas de venda de títols a altres editors, fusió amb d'altres empreses, etc.

Donem per descomptat que l'editor al qual paguem la llicència és el propietari dels drets dels materials als quals accedim. No tenim motiu per a pensar que no és així en la gran majoria dels casos, però cal deixar clar en la llicència que la biblioteca queda eximida de responsabilitats en cas que l'autèntic propietari dels drets reclamés una compensació. El cas més clar seria el d'un autor que no hagués autoritzat la reproducció digital del seu article i pretengués cobrar danys i perjudicis tant de l'editor com de la biblioteca.

L'aspecte més important d'aquesta clàusula, però, és el que tracta de les garanties i compensacions que la biblioteca rep de l'editor quan un títol es retira dels materials llicenciats (*withdrawal* o baixa) o bé es transfereix a un altre editor. En el primer cas, la biblioteca hauria de tenir dret a una compensació de valor equivalent al títol que «perd» (substitució per un títol nou o descompte en l'import de la factura de l'any següent, per exemple). En el cas de transferència de títols d'un editor a un altre, la biblioteca hauria de conservar (en la plataforma de l'editor anterior) l'accés als anys pagats fins a la transferència de la revista al nou editor.

— *Materials llicenciats*: cal enumerar, normalment en un annex de la llicència, a quins títols es té accés en virtut de la llicència, així com si també hi ha accés a anys retrospectius.

Les llicències del CBUC s'acullen al model de subscripció consorciada que es coneix popularment com *Big Deal*: accés a tots els títols disponibles al pa-

quet editorial llicenciat, incloent-hi, per un cost menor del preu habitual de venda, els títols que abans no subscrivia cap membre del consorci. Aquest model té els seus detractors, els quals argumenten que cal pagar (encara que sigui «poc») per una informació que no es necessita (i per això no se subscribia abans), i que això hipoteca els pressupostos de les biblioteques en uns acords (els dels grans editors comercials) en detriment d'altres (els dels editors «petits», que veuen com les biblioteques cancel·len les subscripcions per a pagar les factures «grans»).⁶ Aquest no és el cas de tots els consorcis, ja que, per als que tenien relativament poques subscripcions abans dels grans acords (com el conjunt de biblioteques del CBUC), el *Big Deal* representa accedir (per un sobrecost molt assumible) a moltes revistes que abans no es podien pagar individualment. Això es nota en l'ús que se'n fa un cop comença la subscripció consorciada, que mostra com els títols que abans no es tenien ara s'usen tant o més que els que ja se subscrivien.⁷ És habitual, a més, que els editors donin accés gratuït a alguns anys retrospectius (*backfiles* o fitxers retrospectius), amb la qual cosa s'amplia cronològicament la massa d'informació disponible.

En la llicència, doncs, cal deixar constància del total de títols i anys als quals es té dret d'accés, la qual cosa se sol fer en un llistat alfabètic que s'adjunta com a annex.

— *Condicions econòmiques especials*: cal mencionar quin model s'ha usat per a establir el preu final, així com fixar els increments anuals, els descomptes per subscripcions impreses opcionals o bé la possibilitat de cancel·lar-les totalment, tarifes per a incloure nous membres o títols en l'acord, etc.

També és aconsellable fer constar la informació econòmica en un annex o més de la llicència. És important posar per escrit una descripció del model de preu usat per a calcular el preu de partença en el primer any, així com els imports previstos per als anys següents (en el cas d'acords plurianuals). D'aquesta manera totes les parts poden tornar a aquesta informació per a aclarir posteriors interpretacions errònies en els càlculs, i és un punt de partença segur per a les negociacions de les renovacions un cop expirada la llicència vigent.

6. FRAZIER, Kenneth. «The librarians' dilemma: contemplating the costs of the "Big Deal"». [en línia]. *D-Lib Magazine*, Vol. 7, no. 3 (2001). <<http://www.dlib.org/dlib/march01/frazier/03frazier.html>> [Consulta: 4 de juliol de 2004].

7. URBANO, Cristóbal; et al. «The use of consorcially purchased electronic journals by the CBUC (2000-2003)» [en línia]. *D-Lib Magazine*. Vol. 10, no. 6 (2004). <http://www.dlib.org/dlib/june04/anglada/06anglada.html>> [Consultat: 4 de juliol de 2004]
Versió catalana disponible a <http://www.cbuc.es/5digital/55docs.htm>.

Si, com fa el CBUC, la llicència està basada en el model *electronic only* (preu basat en l'accés electrònic, amb opció de cancel·lar la versió impresa o bé de comprar-la amb gran rebaixa en el preu), cal també especificar quin és el descompte aplicable a les revistes impreses i si es pot fer el tràmit mitjançant agents de subscripcions.

Degut a les característiques del seu funcionament intern, el CBUC necessita especificar dos aspectes econòmics més en les llicències. L'un és la necessitat d'obtenir del proveïdor tantes factures com membres del consorci participen en l'acord: els imports parcials es calculen segons una fórmula de repartiment de costos interna i la seva suma dóna el total del preu acordat amb l'editor. Aquestes factures són pagades per les biblioteques directament al proveïdor.

L'altre aspecte a definir en la llicència és el cost que representaria incorporar en l'acord un nou membre del consorci en el futur; algunes universitats s'incorporen a la llicència més tard que d'altres, i és útil tenir aquesta informació clara des del principi.

— *Confidencialitat de l'acord:*

Les llicències contenen altres aspectes a negociar tan importants com els anteriors però de caire més abstracte, atès que no afecten tant els continguts de l'acord com la interpretació legal d'aquest. Un d'aquests aspectes seria la clàusula de confidencialitat (*non-disclosure*), que impediria a les biblioteques donar informació sobre els preus, condicions i terminis de la llicència. L'ICOLC (International Coalition of Library Consortia), per exemple, s'oposa a aquesta clàusula perquè considera que va contra l'intercanvi d'informació entre consorcis i els lleva força a l'hora de negociar una oferta amb l'editor.⁸ Al CBUC la informació de preus, etc., es difon de manera prudent entre les seves institucions membres, les quals tenen tot el dret a conèixer els detalls dels acords que subscriuen (vegeu l'epígraf 6).

— *Dret aplicable:*

Un altre aspecte legal espinós és la qüestió del dret aplicable en cas de conflicte. La majoria d'editors de revistes electròniques són estrangers, i per tant estableixen en la llicència que el sistema jurídic aplicable seria la del seu país (bàsicament Estats Units, Regne Unit i Països Baixos). Això ens deixaria in-

8. ICOLC. *Statement of current perspective and preferred practices for the selection and purchase of electronic information: update no. 1: new developments In e-journal licensing*. [en línia]. ICOLC, 2001. <<http://www.library.yale.edu/consortia/2001currentpractices.htm>> [Consulta: 4 de juliol de 2003].

Versió catalana disponible en: <<http://www.cbuc.es/5digital/55docs.htm>>

defensos davant una legislació que no és la nostra, i a més ens obligaria a despeses de trasllats i advocats a l'estranger. És difícil que un gran editor canviï el dret que ha previst a la llicència pel del client; el màxim que s'ha obtingut fins ara al CBUC és obviar aquesta clàusula.

5 LA DIFUSIÓ DE LA LICÈNCIA ENTRE LES INSTITUCIONS DEL CBUC

No n'hi ha prou amb redactar una llicència i signar-la a l'Oficina Tècnica del CBUC. Cal que les biblioteques que subscriuen consorciadament el recurs per al qual s'han negociat preu i condicions sàpiguen quin ús en poden fer i quins avantatges o limitacions hi ha implícits. Les clàusules d'una llicència afecten diversos serveis de la biblioteca. Per exemple, la possibilitat de cancel·lar les subscripcions impreses repercuteix positivament en les decisions del servei d'adquisicions, que pot destinar els diners alliberats a la compra de nous recursos. Per altra banda, el servei d'obtenció de documents ha d'estar assabentat de quins casos i per quins mitjans es pot trametre una còpia d'un article a una altra biblioteca.

L'Oficina Tècnica del CBUC difon les llicències consorciades mitjançant una intranet restringida al personal de direcció de les biblioteques del consorci. En aquesta intranet hi ha els informes que es presenten a les diferents reunions dels òrgans del CBUC, així com altres documents de gestió interna.

Per a facilitar l'arribada d'aquesta informació als bibliotecaris (i, en conseqüència, als usuaris finals) enguany s'ha redissenyat el lloc web de la Biblioteca Digital de Catalunya⁹ i s'ha creat una fitxa bàsica per a cada recurs contractat consorciadament. Entre d'altres informacions sobre el contingut i característiques del recurs, es dona informació resumida sobre els usos permesos en cada cas. La fitxa consta d'una part, protegida amb contrasenya, que conté la llicència sencera, i d'altres informacions d'interès per als bibliotecaris (característiques de l'oferta econòmica, recursos web on trobar materials de formació per als usuaris, presentacions dels editors, etc.).

6 QUÈ HEM APRÈS?

La negociació consorciada de llicències d'accés a recursos electrònics, i concretament a revistes, constitueix una activitat relativament nova. Les pri-

9. <<http://www.cbuc.es/5digital/5mcdigital.htm>>

meres experiències van tenir lloc el 1997, però de llavors ençà s'han estès arreu del món fins a ser un dels fenòmens que ha canviat més el panorama bibliotecari dels darrers anys. Les primeres llicències van ser rebudes de forma temorencsa per alguns i esperançada per altres. Si bé encara és d'hora per a establir conclusions definitives, podem fer un breu balanç i destacar els principals elements positius i negatius i els elements pendents de resolució.

Entre els elements més positius en destacaríem dos: l'increment d'accés i la regularització de les condicions de llicència. A l'inici de les contractacions consorciades es va fer una predicció que no s'ha complert: que no s'usarien les revistes addicionals que entraven en la negociació de llicències. El CBUC té un estudi recent¹⁰ on es mostra tant l'alt índex d'ús de les revistes contractades com el fet encara més important que revistes que abans no es rebien són consultades en gran quantitat pels usuaris de les biblioteques. Quant a la segona qüestió esmentada, a finals dels anys noranta les llicències no estaven estabilitzades. Iniciar una negociació suposava discutir punt per punt en un marc gran d'incerteses. Actualment (per sort i gràcies a diversos esforços d'associacions de biblioteques) les llicències han tendit a homogeneïtzar-se i, en general, les condicions mínimes que demanem les biblioteques són acceptades d'entrada.

Com a elements negatius en citem també dos: allò que entre els consorcis comença a ser conegut com a «maldecaps consorciats» i la incidència dels acords consorciats en el mercat mundial de revistes erudites. Al costat de la simplificació relativa de les llicències han aparegut problemes nous i desconeguts fins ara. Les editorials es fusionen, afegeixen títols no llicenciats a les seves col·leccions, altres títols canvien d'editor, les condicions bàsiques poden canviar quan cal renovar... Més problemes: els acords econòmics se sustenten en importants ajuts de l'administració i en fórmules de divisió interna de costos, però els ajuts poden disminuir o desaparèixer i les fórmules que van ser bones en moments determinats poden passar a ser vistes com a injustes. Probablement és més greu el fenomen predit però no constatat de la incidència negativa de l'increment de les llicències col·lectives en cancel·lacions de subscripcions d'editors independents de revistes.¹¹ Segons això, els beneficis dels acords consorciats amb grans editorials atrauria els diners de

10. URBANO, Cristóbal; et al. *Ibidem*.

11. GUÉDON, Jean-Claude. «In Oldenburg's long shadow: librarians, research scientists, publishers, and the control of scientific publishing». En: Association of Research Libraries. Meeting (138è: 2001: Toronto). *Creating the future: ARL Proceedings of the 138th Annual Meeting (Toronto, May 23-25 2001)*.

<<http://www.arl.org/arl/proceedings/138/guedon.html>> [Consulta: 4 de juliol de 2004].

les biblioteques en detriment dels que es destinen a revistes individuals o a altres materials bibliogràfics. Respecte d'això, només cal dir que aquesta situació existeix des dels anys setanta, molt abans que hi hagués acords consorciats, i que les llicències col·lectives han contribuït de forma notable a disminuir la pressió inflacionista dels pressupostos de revistes.

Hi ha punts no resolts (encara). Els principals serien trobar la solució definitiva a l'accés perpetu i saber quin pot ser el panorama definitiu en el món electrònic de la comunicació científica. En el paradigma del paper, les revistes (els seus números) eren comprades i conservades per les biblioteques perpètuament. En el paradigma de les revistes electròniques, aquestes són accessibles mentre dura la llicència i resideixen als ordinadors dels editors. Els contractes que signa el CBUC preveuen tenir dret d'accés perpetu a les revistes subscrietes. Això, però, resol el problema més en el domini teòric que en la pràctica. Què fer si es cancel·la una llicència i l'editor ens subministra milions d'articles en diferents formats i amb un programa d'accés que cal mantenir? Algunes solucions proposades són realment enginyoses (com la de LOCKSS),¹² altres bones però remotes (dipòsits institucionals). Probablement en els propers anys s'avançarà en la direcció que algunes institucions (biblioteques nacionals o consorcis) facin aquesta funció per a la resta de biblioteques creant magatzems redundants de revistes electròniques a què es podrà accedir de manera alternativa a la proporcionada per les empreses editores.

És més difícil de predir què pot passar quant al circuit de la comunicació científica. Aquest ha estat basat durant segles en les revistes (impreses). Aquestes han complert bé el seu paper fent alhora la funció de registre, comunicació, filtre de qualitat i arxiu. Internet i els fenòmens que aquesta ha comportat han suposat canvis radicals en aquesta plàcida situació i les compres consorciades només en són una mostra. De fa relativament poc s'obre camí la idea que «un altre món és possible»; un món en el qual l'accés a la producció científica seria més ampli i més barat. Aquest moviment, que genèricament pot rebre el nom de *lliure accés*, es desenvolupa a l'empara de diferents iniciatives: des de revistes de qualitat fora de les editorials comercials¹³ fins a models que traspassen el cost del lector a l'autor,¹⁴ passant per les revistes gratuïtes¹⁵ i els dipòsits institucionals.¹⁶

12. <<http://lockss.stanford.edu/>>

13. SPARC (Scholarly Publishing and Academic Resources Coalition): <<http://www.arl.org/sparc>>

14. BioMed Central: <<http://www.biomedcentral.com/>>

15. DOAJ (Directory of Open Access Journals): <<http://www.doaj.org/>>

16. Per exemple, Fènix.Doc a la UPC: <<http://bibliotecnica.upc.es/fenixdoc>>

Tenim per davant un futur pel d'incerteses, però si fem un balanç del que han estat fins ara les llicències consorciades la valoració ha de ser molt positiva: molts temors no s'han complert, a alguns problemes s'hi ha trobat solucions, les biblioteques tenen a l'abast més informació que mai, els usuaris hi poden accedir amb unes facilitats impensables... i els bibliotecaris hem d'adquirir nous coneixement i habilitats.

BIBLIOGRAFIA

ANGLADA, Lluís; COMELLAS, Núria. «What's fair? Pricing models in the electronic era.» *Library management*. Vol. 23, no. 4/5 (2002), p. 227-233. Versió catalana a: <http://www.cbuc.es/5digital/55docs.htm>.

—; et al. «Licensing, organizing and accessing e-journals in the Catalan university libraries.» *Serials*. Vol. 16, no. 3 (2003), p. 299-306. Versió catalana a: <http://www.cbuc.es/5digital/55docs.htm>.

EBLIDA. *Licencias de recursos electrónicos [en línia]: cómo evitar los obstáculos jurídicos*. 2ª ed. La Haya: EBLIDA, 2001. <http://www.fesabid.org/federacion/gtrabajo/bpi/ECUPLicensing_FESABID_es.pdf> [Consultat: 4 de juliol de 2004]

FRAZIER, Kenneth. «The librarians' dilemma [en línia]: contemplating the costs of the "Big Deal"». *D-Lib magazine*. Vol. 7, no. 3 (2001). <<http://www.dlib.org/dlib/march01/frazier/O3frazier.html>> [4 de juliol de 2004].

GUÉDON, Jean-Claude. «In Oldenburg's long shadow: librarians, research scientists, publishers, and the control of scientific publishing». En: Association of Research Libraries. Meeting (138è: 2001: Toronto). *Creating the future: ARL proceedings of the 138th Annual Meeting (Toronto, May 23-25 2001)*

HARRIS, Lesley Ellen. *Licensing digital content: a practical guide for librarians*. Chicago: ALA, 2002.

ICOLC. *Statement of current perspective and preferred practices for the selection and purchase of electronic information. Update No. 1: New developments in e-journal licensing*. [en línia]. ICOLC, 2001. <<http://www.library.yale.edu/consortia/2001currentpractices.htm>> [Consultat: 4 de juliol de 2003]. Versió catalana disponible a <http://www.cbuc.es/5digital/55docs.htm>.

URBANO, Cristóbal; et al. «The use of consorcially purchased electronic journals by the CBUC (2000-2003)» [en línia]. *D-Lib magazine*. Vol. 10, no. 6 (2004). <<http://www.dlib.org/dlib/june04/anglada/O6anglada.html>> [Consultat: 4 de juliol de 2004] Versió catalana disponible a <http://www.cbuc.es/5digital/55docs.htm>.